

Kommunikation und Sprache: Semantische, pragmatische, psychologische Aspekte und das Beispiel der Kommunikation in der Schule

Ενότητα 11: (Επικ)κοινωνι(α)κές σχέσεις στο σχολείο: Αναστοχαστική Πράξη I: Αρχές, μέθοδοι, σκοποί

Ελένη Μπουτουλούση (καθηγ. εφαρμοσμένης γλωσσολογίας)
Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

(Επικ)κοινωνι(α)κές σχέσεις στο σχολείο:

Αναστοχαστική Πράξη I: Αρχές, μέθοδοι, σκοποί

Περιεχόμενα ενότητας

1. Εισαγωγή: (Επικ)κοινωνι(α)κές σχέσεις και ανθρωπιστικές, κοινωνικές επιστήμες
2. Ομάδες στήριξης εκπαιδευτικών και η ομάδα αναστοχαστικής πράξης
  1. Στοιχεία ταυτότητας της ομάδας αναστοχαστικής πράξης
  2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης
3. Ενδεικτική βιβλιογραφία

Σκοποί ενότητας

Στις προηγούμενες ενότητες (1-10) ασχοληθήκαμε με την επικοινωνία και τις ανθρώπινες σχέσεις μέσα από σύντομες αναφορές στους κλάδους της

- Σημειωτικής (με έμφαση σε κοινωνικές –πολιτισμικές οπτικές),
- Σημασιολογίας,
- Γλωσσολογικής Πραγματολογίας
- Διαπολιτισμικής Πραγματολογίας
- Πραγματολογίας της ανθρώπινης συμπεριφοράς

Στη συνέχεια στις δύο τελευταίες Ενότητες (11 και 12) ασχολούμαστε με προβλήματα επικοινωνίας και σχέσεων στο σχολείο μέσα από την προσέγγιση της αναστοχαστικής πράξης και με παραδείγματα από τη συνεργασία εκπαιδευτικών και μιας ομάδας στήριξης αναστοχαστικής πράξης.

Σκοποί ενότητας

- Στις ενότητες αυτές (11-12) έχουμε, δηλαδή, τη δυνατότητα να αναλύσουμε την επικοινωνία στην πολυπλοκότητα της πράξης. Από τη μια αξιοποιούμε έτσι τις αρχές, μεθόδους, έννοιες, οπτικές με τις οποίες ήρθαμε σε επαφή στις πρώτες 10 ενότητες. Από την άλλη τις συνθέτουμε με νέες που έχουν αναπτυχθεί στους χώρους της ψυχολογίας και κοινωνιολογίας και διέπουν την αντιμετώπιση προβλημάτων στο σχολείο από μια ομάδα στήριξης για εκπαιδευτικούς στο πλαίσιο της προσέγγισης της αναστοχαστικής πράξης.
- Πιο συγκεκριμένα στην Ενότητα 11: Παρουσιάζεται το ιστορικό της ομάδας αναστοχαστικής πράξης, πληροφορίες για τον τρόπο σύστασης και λειτουργίας της, τα μέλη της κ.ά. Στη συνέχεια δίνονται βασικά στοιχεία σχετικά με τις αρχές, τις μεθόδους και τους στόχους της.

1. Εισαγωγή: (Επικ)κοινωνι(α)κές σχέσεις και ανθρωπιστικές, κοινωνικές επιστήμες (1/6)

Τα Τμήματα Γλωσσών και Φιλολογιών υπηρετούν τις ανθρωπιστικές, κοινωνικές επιστήμες και τις πολιτισμικές σπουδές και έχουν ως στόχο από τη μια **να μελετήσουν** τον άνθρωπο επικεντρώνοντας στην ανάλυση της γλώσσας, της επικοινωνίας, του πολιτισμού του, των ποικίλων δραστηριοτήτων του και από την άλλη **να συμβάλουν με τα αποτελέσματα της ανάλυσης αυτής στην πρόοδό του σε επίπεδο κατάρτισης και παιδείας.**

1. Εισαγωγή: (Επικ)κοινωνι(α)κές σχέσεις και ανθρωπιστικές, κοινωνικές επιστήμες (2/6)

- Ο άνθρωπος δεν μπορεί να υπάρξει ανεξάρτητα από τις **επικοινωνιακές και κοινωνικές του σχέσεις**.
- Όσα πράττει βρίσκονται μέσα σε σχέσεις με άλλους ανθρώπους, **επηρεάζονται** από αυτές, αλλά και τις **παράγουν / διαμορφώνουν**.

1. Εισαγωγή: (Επικ)κοινωνι(α)κές σχέσεις και ανθρωπιστικές, κοινωνικές επιστήμες (3/6)

Οι ικανότητες

- **ανάλυσης, κατανόησης, ερμηνείας των επικοινωνιακών, προσωπικών, κοινωνικών σχέσεων και παρέμβασης με στόχο τη βελτίωσή τους**
- **είναι απαραίτητο εφόδιο σε κάθε κοινωνικό χώρο, π.χ. επαγγελματικό, φιλικό, οικογενειακό κ.ά.**

1. Εισαγωγή: (Επικ)κοινωνι(α)κές σχέσεις και ανθρωπιστικές, κοινωνικές επιστήμες (4/6)

Οι φοιτητές/ήτριες και απόφοιτοι/ες ενός Τμήματος Γλώσσας και Φιλολογίας:

- Χρειάζονται την **επίγνωση γύρω από τις επικοινωνιακές και κοινωνικές σχέσεις** που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του επαγγελματικού και κοινωνικού τους περιβάλλοντος.
- Π.χ. εκπαίδευση, μετάφραση, εκδόσεις, τουρισμός, επιχειρήσεις, έρευνα κ.ά.

1. Εισαγωγή: (Επικ)κοινωνι(α)κές σχέσεις και ανθρωπιστικές, κοινωνικές επιστήμες (5/6)

Οι καθηγήτριες και καθηγητές της γερμανικής όταν έρχονται μετά το πτυχίο και αφού έχουν δουλέψει στις τάξεις λένε:

1. Εισαγωγή: (Επικ)κοινωνι(α)κές σχέσεις και ανθρωπιστικές, κοινωνικές επιστήμες (6/6)

«Πήρα πολλά εφόδια από το πανεπιστήμιο. Έχω καλές γνώσεις **διδασκτικής, παιδαγωγικής, γλωσσολογίας**. Συμμετέχω σε **επιμορφώσεις** και σε **επιστημονικά συνέδρια** όπου διευρύνω και επικαιροποιώ τις γνώσεις μου. Συχνά όμως παρ' όλες τις γνώσεις και δεξιότητες που έχω αποκτήσει οι **συνθήκες στο σχολείο** ή οι **τεταμένες σχέσεις στην τάξη** δεν μου επιτρέπουν να κάνω ένα ενδιαφέρον και εποικοδομητικό μάθημα. (...) Νιώθω **ακυρωμένη**. Δεν θέλω και δεν έχει αποτέλεσμα να στέλνω συνέχεια παιδιά στον διευθυντή.»

(απομαγνητοφώνηση σεμιναρίου ΧΕ 2013, βλ. Μπουτουλούση 2013, 2015)

2. Ομάδες στήριξης εκπαιδευτικών και η ομάδα αναστοχαστικής πράξης (1/3)

- Για την αντιμετώπιση προβλημάτων σχέσεων στο σχολείο που δημιουργούνται από **ενδο- και διαπολιτισμικές** διαφορές και οδηγούν στον **αποκλεισμό** μαθητών/τριών, αλλά και εκπαιδευτικών, μπορεί να βοηθήσει η **συνεργασία των εκπαιδευτικών** με μια **ομάδα στήριξης**.

2. Ομάδες στήριξης εκπαιδευτικών και η ομάδα αναστοχαστικής πράξης (2/3)

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε μια τέτοια ομάδα στήριξης εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφέροντας πληροφορίες σχετικά με

- ΤΟΝ **τρόπο συγκρότησής** της
- ΤΟΝ **στόχο** της
- ΤΟΝ **τρόπο λειτουργίας** της και στη συνέχεια
- ΤΙΣ **αρχές** της

(σχετικά με τη στήριξη εκπαιδευτικών της γερμανικής ως ξένης γλώσσας βλ. Μπουτουλούση 2013, 2015)

2. Ομάδες στήριξης εκπαιδευτικών και η ομάδα αναστοχαστικής πράξης (3/3)

Ένα μέρος των εργασιών της ομάδας παρουσιάζεται στο βιβλίο:

Κωτσάκης, Δ. / Μουρελή, Ε. / Μπίμπου, Α. / Μπουτουλούση, Ε./ Αλεξανδρή, Χ. / Γκέσογλου, Ε. / Καραμανώλη, Κ./ Καρπούζα, Α. / Σπανοπούλου, Ε. (2010): **Αναστοχαστική Πράξη. Ο αποκλεισμός στο σχολείο**. Αθήνα: Νήσος.

2.1. Στοιχεία ταυτότητας της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (1/7)

---

*Πώς συγκροτήθηκε η ομάδα και
τι στόχο είχε;*

Έγινε ένα κάλεσμα (1995) με σχετική **επιστολή στις Διευθύνσεις της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης** για τη δημιουργία ενός δικτύου με **στόχο την ενδογενή αλλαγή των σχέσεων αποκλεισμού στο ιδιαίτερο πλαίσιο της σχολικής κοινότητας** (βλ. Κωτσάκης κ.ά. 2010: 11-18)

2.1. Στοιχεία ταυτότητας της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (2/7)

Μέλη της Ομάδας:

Στην Ομάδα συναντηθήκαμε
εκπαιδευτικοί από σχολεία της
Θεσσαλονίκης και **μέλη από το**
επιστημονικό προσωπικό του Α.Π.Θ.
και την πρόληψη στην ψυχική υγεία του
ΕΣΥ.

2.1. Στοιχεία ταυτότητας της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (3/7)

Η ομάδα αναστοχαστικής πράξης αποτελείται από δύο υποομάδες:

- την **Ομάδα Εργασίας**, τα μέλη της οποίας ασκούν εκπαιδευτικό έργο, και
- την **Ομάδα Στήριξης**, τα μέλη της οποίας συνδέουν την Ομάδα Εργασίας με τις θεωρίες και πρακτικές που συμβάλλουν στο έργο της ομάδας (βλ. Κωτσάκης κ.ά. 2010: 11-18).

2.1. Στοιχεία ταυτότητας της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (4/7)

Τα κοινά σημεία που μας ώθησαν στη συνεργασία ήταν:

- η συνειδητοποίηση της σημασίας που είχε (1996) (και εξακολουθεί να έχει) ο αναπτυσσόμενος σήμερα **κοινωνικός αποκλεισμός στα σχολεία**,
- η **έντονη επιθυμία να δράσουμε** άμεσα για την αντιμετώπισή του,
- η συνειδητοποίηση των **περιορισμένων δυνατοτήτων της ατομικής μας δράσης** καθώς και της δράσης **μέσα από τους υφιστάμενους θεσμούς**,
- η επιθυμία μας να είμαστε **ελεύθεροι** να καθορίζουμε εμείς το **περιεχόμενο** και τον **τρόπο** της δουλειάς μας, και ότι για να το εξασφαλίσουμε αυτό
- ήμασταν διατεθειμένοι να **εργαστούμε χωρίς αμοιβή**.

2.1. Στοιχεία ταυτότητας της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (5/7)

Πότε: 1996 – έως σήμερα

Πόσο συχνά:

1η περίοδος (1996-2001): εβδομαδιαίες συναντήσεις για την αντιμετώπιση προβλημάτων στις τάξεις των εκπαιδευτικών και έκτακτες συζητήσεις σε σχετικές με τη λειτουργία της Ομάδας θεματικές περιοχές με εισηγήσεις μελών της Ομάδας Στήριξης ή με προσκεκλημένους εισηγητές.

2η περίοδος: (2001-2010): συναντήσεις για την επεξεργασία της μεθόδου και των θεωριών που είχαν αναπτυχθεί κατά τη λειτουργία της Ομάδας και συγγραφή του βιβλίου.

3η περίοδος (2010 – έως σήμερα): ημερίδες, επιμορφώσεις.

2.1. Στοιχεία ταυτότητας της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (6/7)

Χαρακτηριστικά της συνεργασίας των μελών:

- Ισότητα των μελών της Ομάδας
- Ελευθερία ως προς τις πράξεις τους
- Συναισθηματική επαφή μέσα από την αμοιβαία κατανόηση
- Η ανεξαρτησία της Ομάδας από εξωτερικούς θεσμικούς και πολιτικούς παράγοντες και η παραίτησή της από κάθε είδους αμοιβής
- Η διεπιστημονικότητά της
(βλ. Κωτσάκης κ.ά. 2010: 11-18)

2.1. Στοιχεία ταυτότητας της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (7/7)

Τι επιτεύχθηκε:

**Η ανάπτυξη μιας νέας για μας οπτικής
στον τρόπο προσέγγισης των
κοινωνικών σχέσεων και του
αποκλεισμού όχι μόνο στο σχολείο, αλλά
και στην προσωπική και την κοινωνική
ζωή γενικότερα.**

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (1/12)

Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως σχέση:

Η αλλαγή της ερμηνευτικής οπτικής από τις ατομικές ιδιότητες των υποκειμένων στις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους.

(βλ. Οι αρχές, μέθοδοι και σκοποί της ομάδας παρουσιάζονται σε διάφορα σημεία του βιβλίου από την οπτική του εκάστοτε συγγραφέα (μέλους της ομάδας) των κεφαλαίων).

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (2/12)

Οι επικοινωνιακές σχέσεις:

- Η επικοινωνία είναι κυκλική, διαδραστική, η στίξη καθορίζει το νόημα των διαδράσεων, κάθε συμπεριφορά έχει νόημα.

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (3/12)

Οι κοινωνικές σχέσεις:

- Το υποκείμενο ως πρόσωπο
- Όταν το υποκείμενο αναγνωρίζεται από ένα άλλο υποκείμενο, τότε γίνεται πρόσωπο στην κοινωνική σχέση την οποία εγκαινιάζει η στιγμή της αναγνώρισης μεταξύ τους. Η αναγνώριση νοείται στο πλαίσιο αυτό ως αναγνώριση του άλλου, **όπως εκείνος θεωρεί τον εαυτό του ότι είναι**, και κατ' επέκταση **όπως εκείνος νοηματοδοτεί αυτό που κάνει**.

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (4/12)

- Η δασκάλα ως καταλύτης της αλλαγής των σχέσεων στην τάξη
- Η εύκολη παραπομπή των μαθητών/τριών σε πλαίσιο ψυχικής υγείας αφενός **ενισχύει τον στιγματισμό και αποκλεισμό τους** και αφετέρου **αποδυναμώνει τον ρόλο των εκπαιδευτικών.**

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (5/12)

Για τον λόγο αυτό θεωρούμε ότι η **συνεργασία των εκπαιδευτικών με μια ομάδα στήριξης έξω από το σχολείο** θα τους δώσει το σθένος και τα απαραίτητα εφόδια για να οργανώνουν παρεμβάσεις και να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά αρκετά από τα προβλήματα στην τάξη τους:

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (6/12)

«Όταν το συζήτησα εδώ με ανακούφισε (...) αφού τα είπα στην ομάδα ξεφούσκωσε αυτό το πράγμα μέσα μου. Μου πρότειναν να παρατηρήσω σε πρώτη φάση αναλυτικά την συμπεριφορά του, για να καταλάβω τι τον φτάνει στο σημείο να αδιαφορεί, και να κρατώ ημερολόγιο καταγράφοντας τις αντιδράσεις του (...)» (απομαγνητοφώνηση από σεμινάριο)

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (7/12)

Η ανάλυση σχέσεων και ο αναστοχασμός

Ο στόχος των ομαδικών συζητήσεων είναι η κατανόηση της προβληματικής κατάστασης με όρους σχέσεων και η διερεύνηση των σχέσεων αυτών με απώτερο σκοπό την αλλαγή τους. Τη διαδικασία αυτή ονομάζουμε **ανάλυση σχέσεων** και το είδος αυτό της συζήτησης **αναστοχαστική συζήτηση**.

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (8/12)

- Ο αναστοχασμός, λοιπόν, είναι η διερευνητική διαδικασία η οποία **τροποποιείται συνεχώς από τα αποτελέσματα της δράσης της.**
- **Μια σπειροειδής κίνηση μέχρι το τέλος η οποία βέβαια ακολουθείται συνεχώς από αλλαγές στα συναισθήματα με τα οποία οι ιδέες είναι συνυφασμένες.**
- Το τέλος μπορεί να είναι η **άρση του αποκλεισμού.**

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (9/12)

«Μια ομάδα στήριξης παίρνει από πάνω μας το βάρος της ευθύνης ότι όλα εξαρτώνται από μας, μας κάνει να μην βλέπουμε τα προβλήματα αδιέξοδα. Η σιωπή γύρω από ένα πρόβλημα μας οδηγεί στο να θεωρούμε ότι μόνο εμείς έχουμε τέτοια προβλήματα και γι αυτό κλεινόμαστε πιο πολύ στον εαυτό μας από το φόβο να μην εκτεθούμε. Σε μια ομάδα στήριξης ακούμε και άλλους να περιγράφουν διάφορα προβλήματα και έτσι φεύγει η ένταση.»
(απομαγνητοφώνηση από σεμινάριο).

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (10/12)

Επίγνωση και ενσυναίσθηση της επικοινωνίας και των σχέσεων στην τάξη / στο σχολείο:

- Μια ομάδα αναστοχαστικής πράξης βοηθά τους/τις εκπαιδευτικούς να αποκτήσουν **επίγνωση** όσων συμβαίνουν μέσα στην τάξη τους
(παρατήρηση, περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία της γλωσσικής και μη γλωσσικής επικοινωνίας και καταγραφή σε ημερολόγιο)
- και τους/τις **στηρίζει στον σχεδιασμό και την εφαρμογή κατάλληλων παρεμβάσεων με στόχο τη βελτίωση των σχέσεων στην τάξη / στο σχολείο και του μαθήματος.**

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (11/12)

Πώς επιτυγχάνεται;

A. Περιγραφή του προβλήματος

Παρατήρηση (ημερολόγιο, συλλογή στοιχείων και υλικού που αφορά τον/την μαθητή/τρια και την τάξη)

- Λεπτομερέστερη περιγραφή
  - Ερμηνεία
  - Διατύπωση Υπόθεσης και Αιτήματος
  - Σχεδιασμός Παρέμβασης
  - Επιτέλεση Παρέμβασης,
  - Περιγραφή των αλλαγών.
-
- **B. Νέα Παρατήρηση, Περιγραφή, Ερμηνεία κτλ.**

2.2. Αρχές, μέθοδοι, σκοποί της ομάδας αναστοχαστικής πράξης (12/12)

Επίγνωση και ενσυναίσθηση της επικοινωνίας και των σχέσεων στην ομάδα στήριξης:

- Στην επίγνωση και κατανόηση της επικοινωνίας στην τάξη και της συμμετοχής των εκπαιδευτικών σε αυτή συμβάλλει εκτός από το ημερολόγιο και η **μαγνητοφώνηση, απομαγνητοφώνηση** και η ανάλυση των συζητήσεων ανάμεσα στον/στην εκπαιδευτικό και τους υπόλοιπους στην ομάδα στήριξης.
- Οι αναλύσεις λόγου των συναντήσεων αυτών δείχνουν την εκάστοτε οπτική του εκπαιδευτικού και των υπολοίπων συμμετεχόντων για αυτό που συμβαίνει στην τάξη, δηλ. **εμπεριέχουν τις αλλαγές της οπτικής όλων που οδηγούν και στην αλλαγή των σχέσεων στην τάξη.**

3. Ενδεικτική Βιβλιογραφία (1/4)

Εκτός από το βιβλίο της ομάδας αναστοχαστικής πράξης και άλλα κείμενα που αναφέρονται σε αυτή δίνονται στη συνέχεια ενδεικτικά και κείμενα που δεν αφορούν ομάδες στήριξης, αλλά εξετάζουν προβλήματα επικοινωνίας και σχέσεων στο σχολείο.

3. Ενδεικτική Βιβλιογραφία (2/4)

- Dowling Emilia /Elsie Osborne (2001): *Η οικογένεια και το σχολείο. Μια συστημική προσέγγιση από κοινού σε παιδιά με προβλήματα*. Μετ. Μπίμπου Ιωάννα, επιμ. Βοσνιάδου. Αθήνα . Gutenberg.
- Heikkinen, H. / P. T. Jokinen (Hrsg.) (2012): *Peer-group Mentoring for Teacher Development*. New York: Routledge.
- Κωτσάκης, Δ. / Μουρελή, Ε. / Μπίμπου, Α. / Μπουτουλούση, Ε./ Αλεξανδρή, Χ. / Γκέσογλου, Ε. / Καραμανώλη, Κ./ Καρούζα, Α. / Σπανοπούλου, Ε. (2010): *Αναστοχαστική Πράξη. Ο αποκλεισμός στο σχολείο*. Αθήνα: Νήσος.
- Λαμπράκη, Μ./ Ν. Παρίσης (2010): Τα Παράδοξα του Molnar στο πλαίσιο της Θεραπείας Ανθρώπινων Συστημάτων στα Σχολεία. *Μετάλογος*, 18,105-117.
- Langelotz, L. (2013): Teachers' peer group mentoring – Nine steps to heaven? *Education Inquiry*. Vol. 4, No.2, 375–394
- Μουρελή, Ε. (2010α): Αναστοχαστική Πράξη. *Μετάλογος*, 18, 55-65.
- Μουρελή, Ε. (2010β): Η Ομάδα της Αναστοχαστικής Πράξης: Παραδείγματα. Κωτσάκης, Δ., Μουρελή, Ε., Μπίμπου, Α., Μπουτουλούση, Ε. κ.α. (2010). *Αναστοχαστική Πράξη. Ο αποκλεισμός στο σχολείο*. Αθήνα: Νήσος. 19-45.
- Μπάσογλου, Δ.:/ Αραπίδου, Σ. / Τζιάστας, Θ. (2010): Η «Οδύσσεια» ενός Διαλόγου: η Κινητοποίηση και Διεύρυνση του Πλαισίου για το Ξεπέρασμα ενός Αποκλεισμού. Συστημικές προσεγγίσεις και Ψυχοθεραπεία. Σε: *Μετάλογος 18: Συστημική Εταιρεία Βορείου Ελλάδος*, 82-104.

3. Ενδεικτική Βιβλιογραφία (3/4)

- Μπίμπου, Ι. (2010): Ψυχολογία και Σχολείο. Κωτσάκης, Δ. κ.ά. 2010. *Αναστοχαστική Πράξη. Ο αποκλεισμός στο σχολείο*. Αθήνα: Νήσος, 307-383.
- Μπουτουλούση, Ε. (2010α): Κοινωνικός αποκλεισμός και σχολείο. Κωτσάκης, Δ. κ.ά. *Αναστοχαστική Πράξη. Ο αποκλεισμός στο σχολείο*. Αθήνα: Νήσος, 253-306.
- Μπουτουλούση, Ε. (2010β): Ανοιχτός διάλογος και εκπαίδευση. *Μετάλογος*, 18,118-130.
- Μπουτουλούση, Ε. (2013): Επικοινωνιακές και κοινωνικές σχέσεις στο σχολείο: Διεπιστημονικές αναλύσεις και παρεμβάσεις μιας Ομάδας Στήριξης για εκπαιδευτικούς της Γερμανικής ως Ξένης Γλώσσας. (Ημερίδα: Θεσσαλονίκη, 5.6.2013) (βλ. http://users.auth.gr/butulusi/DOES_Programma_5-6-2013.pdf)
- Μπουτουλούση, Ε. (2015): Επικοινωνία και σχέσεις στο μάθημα της Γερμανικής ως Ξένης Γλώσσας στο ελληνικό σχολείο: Προβλήματα και διεπιστημονικές προσεγγίσεις στον λόγο μιας ομάδας αναστοχαστικής πράξης για τη στήριξη εκπαιδευτικών. [105-124:
<http://www.gs.uoa.gr/fileadmin/gs.uoa.gr/uploads/synedria/SLSD2013.pdf>]

3. Ενδεικτική Βιβλιογραφία (4/4)

- Πολέμη, Τοδούλου Μ. (2010): Η Συστημική Προσέγγιση – Κλειδί για έναν Νέο Εκπαιδευτικό Σχεδιασμό. Συστημικές προσεγγίσεις και Ψυχοθεραπεία. Σε: Μετάλογος 18: Συστημική Εταιρεία Βορείου Ελλάδος, 82-104.
- Swan, E., / A. Bailey 2004. Thinking with feeling: The emotions of reflection. M. Reynolds & R. Vince (Hrsg.) *Organizing reflection*. Hampshire, UK: Ashgate Publishing, 105-125.
- Watzlawick, Paul / Beavin-Bavelas, Janet / Jackson, Don (1967): *Pragmatics of Human Communication. A Study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes*. New York – London: W.W. Norton, & Company.
- Watzlawick, Paul / Beavin-Bavelas, Janet / Jackson, Don (2005): *Ανθρώπινη Επικοινωνία και οι επιδράσεις της στη συμπεριφορά*. Χαραλαμπίκη, Κάτια (Επιστ. Επιμ.) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (1/2)

- Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:
- Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες
- Εικόνα 1: <αναφορά><άδεια με την οποία διατίθεται> <σύνδεσμος><πηγή><κ.τ.λ>
- Εικόνα 2: <αναφορά><άδεια με την οποία διατίθεται> <σύνδεσμος><πηγή><κ.τ.λ>
- Εικόνα 3: <αναφορά><άδεια με την οποία διατίθεται> <σύνδεσμος><πηγή><κ.τ.λ>
- Εικόνα 4: <αναφορά><άδεια με την οποία διατίθεται> <σύνδεσμος><πηγή><κ.τ.λ>
- Εικόνα 5: <αναφορά><άδεια με την οποία διατίθεται> <σύνδεσμος><πηγή><κ.τ.λ>
- Εικόνα 6: <αναφορά><άδεια με την οποία διατίθεται> <σύνδεσμος><πηγή><κ.τ.λ>
- Εικόνα 7: <αναφορά><άδεια με την οποία διατίθεται> <σύνδεσμος>< πηγή><κ.τ.λ>

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (2/2)

- Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:
- Πίνακες
- Πίνακας 1: <αναφορά><άδεια με την οποία διατίθεται> <σύνδεσμος><πηγή><κ.τ.λ>
- Πίνακας 2: <αναφορά><άδεια με την οποία διατίθεται> <σύνδεσμος><πηγή><κ.τ.λ>
- Πίνακας 3: <αναφορά><άδεια με την οποία διατίθεται> <σύνδεσμος><πηγή><κ.τ.λ>

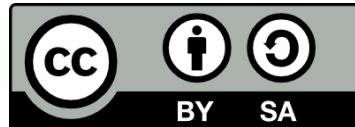
Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Eleni Butulussi
«Kommunikation und Sprache: Semantische, pragmatische, psychologische Aspekte und das Beispiel der Kommunikation in der Schule. Einheit 11: (Επικ)κοινωνι(α)κές σχέσεις στο σχολείο: Αναστοχαστική Πράξη Ι: Αρχές, μέθοδοι, σκοποί». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: http://opencourses.auth.gr/eclass_courses.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Βασίλης Μποζονέλος
Θεσσαλονίκη, 2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

